

ІНСТРУМЕНТИ ПОДАТКОВОГО ПЛАНУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

ФЕДИШИН Н. І.
аспірантка

Львів

Відомо, що для держави важливу роль у наповненні бюджету відіграє фіскальна функція оподаткування, а діяльність органів влади стосовно встановлення і стягнення податків базується на застосуванні широкого кола інструментів, знання яких необхідні управлінцям підприємницьких структур для правильного нарахування і сплати податків та уникнення штрафних санкцій. Однак необхідно пам'ятати також і про те, що для суб'єктів господарювання податки є одним із найважливіших елементів витрат, який зменшує отримані прибутки. Тому знання фахівців з оподаткування повинні не лише забезпечувати правильне ведення податкового обліку на підприємстві, а й зниження податкового навантаження на суб'єкт господарювання. Для того щоб законно мінімізувати сплату податків у бюджеті різних рівнів, необхідно реалізовувати концепцію податкового планування за допомогою певних інструментів, які дають змогу економити кошти та збільшити прибутки підприємства.

Вирішенню проблем зниження податкового навантаження на суб'єкти господарювання науковці приділяють увагу в різноманітних тематичних дослідженнях. Серед українських вчених важливі аспекти податкового планування у господарсько-фінансовій діяльності підприємств розкрито у роботах А. В. Єлісєєва, Ю. Б. Іванова, В. В. Карпової, Л. М. Карпова, О. М. Тищенко, К. В. Давискіби, К. Ф. Ковальчук, Л. О. Сухаревої, Я. І. Глущенко,

А. І. Крисоватого, А. Я. Кізими, Т. М. Реви, М. П. Підлужного та інших.

Серед російських авторів питаннями податкового планування займаються Є. В. Акчуріна, Д. Ю. Акулінін, Ф. А. Гудков, С. М. Джаарбеков, Є. Н. Євстігнєєв, В. М. Заріпов, А. Н. Медведєв, І. Н. Соловійов, Д. Г. Чернік та інші. У їхніх роботах [2; 4; 5; 7; 9; 15; 16; 21] висвітлено основні положення, що стосуються теоретичних і прикладних проблем оподаткування та податкового планування, розглянуто основні методи побудови різноманітних схем мінімізації та оптимізації податкових платежів підприємства, наведено основи податкового менеджменту, шляхи та способи зменшення податків та податкові ризики, описано межі між законним податковим плануванням та незаконним ухиленням від оподаткування.

Однак, незважаючи на значну увагу науковців до проблем мінімізації податкового навантаження на підприємства, остаточно систематизація інструментів податкового планування, на теперішній час не сформульована. Тому, на нашу думку, необхідним є визначення сутності інструментів податкового планування та розкриття змісту кожного з них.

Мета роботи – на основі дослідження теоретичних і прикладних основ податкового планування на підприємстві дослідити сутність інструментів, за допомогою яких можна мінімізувати та оптимізувати податкові та інші платежі суб'єктів господарювання у бюджеті різних рівнів та єдиного соціального внеску.

Основне тлумачення терміна «інструмент», наведено у тлумачному словнику української мови [3, с. 499], означає знаряддя для праці, засіб для досягнення чогось. Виходячи з цього, інструменти податкового планування можна визначити як засіб, спосіб для досягнення мети

та завдань цього планування. Варто звернути увагу, що одним із основоположних принципів податкового планування на підприємстві як способу мінімізації податкових платежів є законність, тому й інструменти, які використовують в процесі його реалізації, також повинні відповідати вимогам чинного законодавства. Аналіз тематичних літературних джерел дає змогу стверджувати, що законодавчо дозволеними інструментами податкового планування є: пільги, надані нормативно-правовими актами, по сплаті податків, зборів та інших обов'язкових платежів; прогалини податкового законодавства; спеціально розроблені схеми законної мінімізації податкових платежів підприємства.

За своєю сутністю пільга – це: повне, або часткове звільнення від дотримання встановлених правил [3, с. 792]; надання якій-небудь фізичній або юридичній особі (чи групі осіб) переваг порівняно з іншими особами; часткове звільнення від виконання встановлених обов'язків чи правил або полегшення умов їхнього виконання [23, с. 410]; переваги, додаткові права, надані певним категоріям громадян чи окремим організаціям, підприємствам, регіонам [20, с. 163]; часткове звільнення від виконання встановлених правил, обов'язків для полегшення умов їхнього виконання [25, с. 376]. Незважаючи на широке використання, у законодавстві термін «податкова пільга» не було визначено аж до прийняття Податкового Кодексу. Зокрема у ст. 30 Податкового Кодексу України [19] вказано, що податкова пільга – це передбачене податковим та митним законодавством звільнення платника податків від обов'язку щодо нарахування та сплати податку та збору, сплата ним податку та збору в меншому розмірі за наявності законодавчо визначених підстав. У спеціалізованій економічній літературі науковці пояснюють термін «податкова пільга» із врахуванням вищенаведених тлумачень. Більшість фахівців визначає податкові пільги як повне або част-

кове звільнення від оподаткування [18, с. 52; 25, с. 79; 14, с. 156; 12, с. 69; 10, с. 53; 7, с.43]

Науковці у [11, с. 51] наводять характерні риси податкових пільг, які ми подаємо у вигляді *рис. 1*.

Податкові пільги є досить різноманітними, тому на практиці не завжди можливо розмежувати загальноствановлений порядок оподаткування та пільговий. Пільги податкового законодавства публікують у спеціальному нормативному документі – Довіднику пільг, наданих чинним законодавством по сплаті податків, зборів, інших обов'язкових платежів станом на певну дату [6].

У цьому довіднику наведені зміст пільг по кожному із видів податків, зборів та інших обов'язкових платежів, номер та дата прийняття нормативного документу, який передбачає надання цих пільг, строки дії кожної із пільг, а також по деяких пільгах наведено короткі коментарі та роз'яснення щодо окремих нюансів порядку їхнього застосування. Для фахівців з податкового планування детальне вивчення цього документу, а також тих, на які здійснено посилання щодо встановлення пільг, є дуже доречним, оскільки працівники Державної Податкової Адміністрації при роботі із платниками податків, які заявляють про застосування ними пільг, керуються власне цим довідником. Крім того, необхідно пам'ятати про стрімку динамічність нашого податкового законодавства та слідкувати за новими редакціями Довідника пільг. Найважливіше при цьому, у першу чергу, знати чи взагалі не відмінено податкові пільги, які в теперішній час застосовує підприємство, або чи не змінено порядок їхнього надання, чи статусу юридичних та фізичних осіб, які мають право застосовувати ці податкові пільги, оскільки при неправомірному користуванні пільгою передбачена кримінальна відповідальність відповідно до Ст. 212 Кримінального Кодексу України [13]. А також в довіднику пільг необхідно слідкувати за тим, чи не запровадили нові пільги та які умови їхнього застосування.

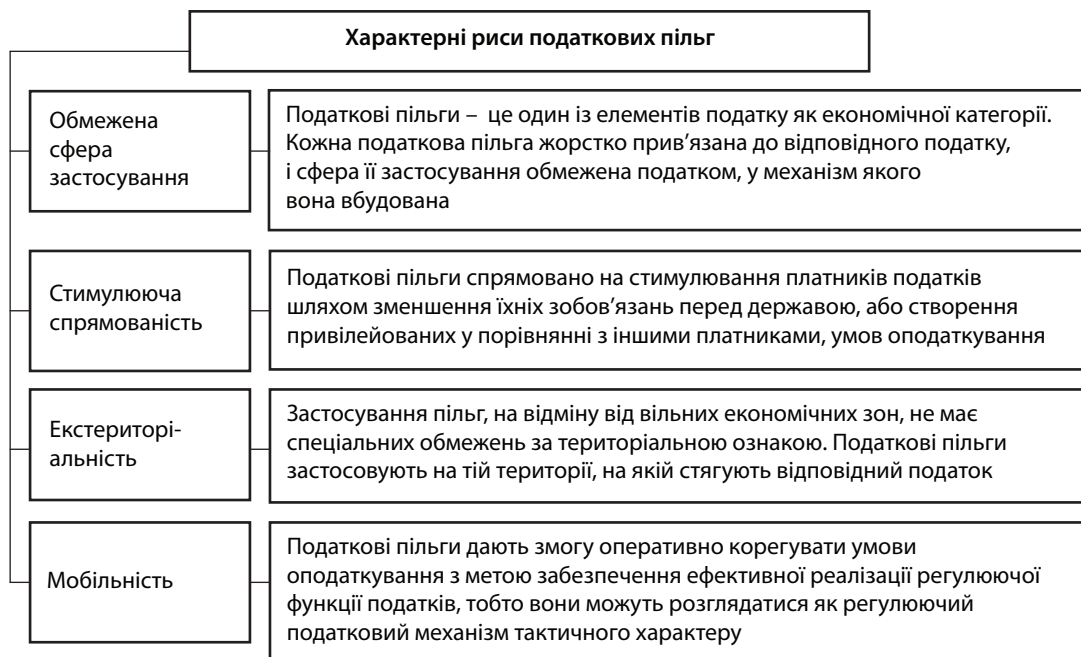

Рис. 1. Характерні риси податкових пільг

Однозначного наукового тлумачення сутності такого інструменту мінімізації податкових платежів підприємства, як прогалини, або як їх ще називають «лазівками» податкового законодавства, на сьогоднішній день не існує, хоча в практичній діяльності суб'єкти господарювання цей інструмент досить активно використовують. У [22, с. 165 – 166] «лазівки» визначено як окремі норми чи сукупність норм податкового законодавства, нестандартне застосування яких дає змогу істотно зменшити податкову базу конкретних податків. У [10, с. 71 – 72] «лазівки» податкового законодавства визначено як норми податкового законодавства, нестандартна комбінація яких дозволяє суб'єктам господарювання застосовувати пільговий порядок оподаткування. Під пільговим порядком оподаткування в цьому випадку мається на увазі порядок, при якому суб'єкт господарювання сплачує меншу суму податків у порівнянні з базовим варіантом оподаткування. Можна погодитись із цими поясненнями «лазівок» податкового законодавства, однак, на нашу думку доцільнішим є використання терміну «прогалини податкового законодавства». Крім того, слід враховувати те, наскільки громіздким є законодавство в нашій країні, в тому числі і податкове. Оскільки положення законодавчих документів нерідко є суперечливими, а також їх по-різному трактують, то не дивним є те, що за певної комбінації таких положень можна власне і отримати прогалину законодавства, яка дає змогу вийти на менший рівень оподаткування конкретної господарської операції чи певного виду діяльності.

У випадку використання у податковому плануванні такого інструменту як прогалини податкового законодавства необхідно звернути увагу на те, що серед основоположних засад податкового законодавства України, визначених у ст. 4 Податкового Кодексу України [19] наведено презумпцію правомірності рішень платника податку, у разі якщо норма закону або іншого нормативно-правового акта, виданого на підставі закону, або якщо норми різних законів або різних нормативно-правових актів допускають неоднозначне (множинне) трактування прав та обов'язків платників податків або контролюючих органів, унаслідок чого є можливість прийняти рішення на користь як платника податків, так і контролюючого органу. При цьому згідно з Науково-практичним коментарем до Податкового Кодексу (під загальною редакцією М. Я. Азарова) презумпція правомірності рішень платника означає, що в разі, якщо норма закону або іншого нормативно-правового акта, виданого на підставі закону, або якщо норми різних законів або різних нормативно-правових актів допускають неоднозначне (множинне) трактування прав і обов'язків платників податків або контролюючих органів, унаслідок чого є можливість прийняти рішення на користь як платника податків, так і контролюючого органу, рішення приймається на користь платника [17, с. 28].

Велика кількість нормативно-правових актів з питань оподаткування також є передумовою використання ще одного інструменту податкового планування – схем податкової мінімізації та оптимізації. Як зазначає у своїх наукових дослідженнях А. В. Єлісєєв: «Є багато ле-

гальних методів зменшення податкового навантаження на підприємство за будь-якої системи оподаткування. І, як це не парадоксально, чим громіздкішим є податкове законодавство, тим більше можливостей для того, щоб знайти таку схему оподаткування доходів, майна, прибутку, заробітної плати тощо, яка дасть змогу зменшити суму податків до бюджетів різного рівня та спеціальних фондів» [8, с. 40]. Можна вважати використання схем податкової оптимізації та мінімізації одним із основних інструментів податкового планування, яке виражає його сутність та відрізняє від планування податкових платежів. Ю. Б. Іванов та В. В. Карпова підкреслюють у своїх наукових дослідженнях той факт, що допустимим є одночасне застосування понять «податкова схема» та «схема оптимізації податкових платежів», оскільки ці терміни мають однакову змістовну характеристику. Поняття податкової схеми, визначено як словесний або/та графічний опис прийому оптимізації податкових платежів [10, с. 47 – 48; 11, с. 150]. Ф. А. Гудков пропонує умовно називати мистецтво побудови податкових схем «схемотехнічним податковим плануванням» або «податковою схемотехнікою». «Податкова схема» у розумінні цього автора – це сукупність підприємницьких взаємозв'язків податкоплатника зі своїми контрагентами, підібрана в таких конфігураціях юридичних об'єктів і такому суб'єктному складі, при яких досягається ефект зниження податкового навантаження (суцільного – для всіх учасників, або локального – принаймні для одного із учасників), тобто це схеми попередження оподаткування [4, с. 9]. Але на нашу думку найбільш влучним терміном для визначення цього інструменту є «схема податкового планування».

У літературних джерелах наведено класифікацію схем податкового планування. У [22] їх поділяють на глобальні (схеми, які дають змогу мінімізувати більшість основних податків), середні (схеми, які дають змогу мінімізувати один-два податки) та малі (схеми, які дають змогу мінімізувати один податок). У [10; 11] схеми податкового планування поділяють на глобальні (схеми, які дають змогу оптимізувати більшість податкових платежів підприємства на тривалий період) та локальні (схеми, які дають змогу оптимізувати один чи більше видів податкових платежів на обмежений час). Причому, локальні схеми поділяють на динамічні (схеми, які застосовують як доповнення до дохідних операцій підприємства, де сума економії податкових платежів прямо пов'язана із сумою дохідної операції, що дає змогу оптимізувати податкові платежі за даними операціями на постійній основі) та статичні (схеми, які мають разовий чи обмежувальний характер, і не знаходяться в прямій залежності від операцій з одержання доходу). Як бачимо, у першому підході до класифікації схем податкового планування основною їхньою метою визначено мінімізацію податкових платежів, а в основу класифікації покладено кількість податків, які мінімізуються за допомогою схеми, у другому – метою схеми є оптимізація, а також у другому підході середні та малі схеми об'єднано у локальні, які розподілено на динамічні та статичні. Динамічні схеми податкового планування дають змо-

гу оптимізувати податкові платежі в гнучкому режимі та можуть бути застосованими на постійній основі, а статичні – не є гнучкими їх та застосовують не завжди, а лише у разі потреби.

Варта уваги також класифікація схем податкового планування, наведена І. Н. Соловйовим у [21, с. 21 – 22], хоча сам автор схеми податкового планування відносить одразу до його методів, однак вони є інструментом податкового планування на підприємстві. Схеми податкового планування цей автор ділить на дві групи. До першої групи відносять прості схеми, тобто схеми, для реалізації яких не потрібно здійснювати цілеспрямовані витрати, оформляти спеціальні документи та створювати які-небудь структури. До другої групи відносять складні схеми, для реалізації яких необхідно додатково нести грошові та матеріальні витрати на їхнє обслуговування, складати спеціальні документи та договори, створювати окремі структури, що займатимуться впровадженням цієї схеми, або будуть її складовим елементом.

ВИСНОВКИ

Здійснене дослідження дає змогу зробити такі висновки.

1. Інструменти податкового планування – це засіб, спосіб для досягнення мети та завдань цього планування. До основних законодавчо дозволених інструментів податкового планування належать пільги, надані нормативно-правовими актами, по сплаті податків, зборів та інших обов'язкових платежів, прогаляни податкового законодавства та спеціально розроблені схеми законної мінімізації податкових платежів підприємства у бюджети різних рівнів та єдиного соціального внеску.

2. Податкові пільги – це законодавчо передбачене повне або часткове звільнення від обов'язків нараховувати та сплачувати податки, збори та інші обов'язкові платежі у бюджет.

3. Сутність застосування такого інструменту податкового планування як прогаляни законодавства полягає в тому, щоб певним чином комбінувати суперечливі положення законодавства і вийти на менший рівень оподаткування конкретної господарської операції чи певного виду діяльності із врахуванням презумпції правомірності рішень платника податку.

4. Схеми податкового планування можна визначити як словесний або/та графічний опис конкретного прийому мінімізації та оптимізації податкових платежів, У літературних джерелах схеми податкового планування поділяють відповідно до кількості податків та зборів, які можна мінімізувати за допомогою застосування цих схем на глобальні, середні та малі. Також схеми податкового планування відповідно до можливостей їхнього запровадження поділяють на прості та.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці практичних методик та рекомендацій використання інструментів податкового планування, а також у постійному моніторингу податкового законодавства щодо перспектив змін окремих нормативно-правових положень, які впливають на запровадження чи відміну пільг, зменшення суперечностей у трактуванні законодавства. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. **Акулинин Д. Ю.** Оптимизация налоговых платежей: Практич. рекомендации по налоговому планированию в 2002 г. / Д. Ю. Акулинин.– М. : Современная экономика и право, 2002.– 180 с.
2. **Акчурина Е. В.** Оптимизация налогообложения: Учеб.-практ. пособие / Е. В. Акчурина.– М. : ОСЬ-89, 2003.– 493 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел.]– К; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2007.– 1736 с.
4. **Гудков Ф. А.** Вексельные схемы минимизации налогообложения / Ф. А. Гудков.– М. : МЦФЭР, 2004.– 223 с.
5. **Джаарбеков С. М.** Методы и схемы оптимизации налогообложения. / С.М. Джаарбеков.– М.: МЦФЭР, 2005.– 814 с.
6. Довідник № 58 пільг, наданих чинним законодавством по сплаті податків та зборів СТАНОМ НА 01.07.11 [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://www.dtk.com.ua/show/0sid057.html>
7. **Евстигнеев Е. Н.** Налоги и налогообложение: по сост. на 1 января 2007г. / Е. В. Евстигнеев.– 4-е изд.– СПб. ; М. ; Нижний Новгород ; Воронеж ; Ростов н/Д. : Питер, 2007.– 282 с.
8. **Загородній А. Г.** Податки та податкове планування підприємницької діяльності: Монографія. / А. Г. Загородній, А. В. Єлісєєв.– Львів, Центр Бізнес-Сервісу, 2003.– 152 с.
9. **Зарипов В. М.** Законные способы налоговой экономии: Оптимизация налогообложения. Защита прав налогоплательщиков. Ответственность за нарушения налогового законодательства. / В. М. Зарипов.– М. : ИД ФБК-Пресс, 2003.– 176 с.
10. **Иванов Ю. Б.** Налоговое планирование: принципы, методы, инструментарий: Монография. / Ю. Б. Иванов, В. В. Карпова, Л. Н. Карпов.– Х. ИД «ИНЖЭК», 2006.– 272 с.
11. **Иванов Ю. Б.** Проблемы податкового регулювання і планування податкових платежів. Наукове видання / Ю. Б. Иванов, О. М. Тищенко, К. В. Давискіба, В. В. Карпова, Л. М. Карпов, І. А. Серова; [За заг. ред. докт. екон. наук, проф. Ю. Б. Іванова.]– Харків: ХНЕУ, 2006.– 240 с.
12. **Кізіма А. Я.** Податковий менеджмент: навчально-методичний посібник. / А. Я. Кізіма.– Тернопіль: Астон, 2002.– 166 с.
13. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2341-14>
14. **Литвиненко Я. В.** Податкова політика: Навч. посіб./ Я. В. Литвиненко.– К.: МАУП, 2003.– 224 с.
15. **Медведев А. Н.** Как планировать налоговые платежи / А. Н. Медведев.– М.: ИНФРА-М, 1996.–192 с.
16. **Налоги и налогообложение: Учебник для студ. вузов, обучающихся по экон. спец.** / Д. Г. Черник, Л. П. Павлова, А. З. Дадашев, В. Г. Князев, В. П. Морозов.– 2-е изд., доп. и перераб.– М. : Инфра-М, 2004.– 328 с.
17. **Науково-практичний коментар до Податкового кодексу України: в 3 т. / кол. авторів [заг. редакція М. Я. Азарова].– К. : Міністерство фінансів України, Національний університет ДПС України, 2010.– 2389 с.**
18. **Оподаткування в Україні: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Н. М. Дєєва, Н. І. Рєдіна, Т. О. Дулік, Т. Ю. Александрюк та ін.; За ред. Н. І. Рєдіної.– Дніпропетровськ: ДДФА, 2009.– 550 с.**

19. Податковий кодекс України // Бізнес. Бухгалтерія № 50 (933), 13 грудня 2010 р.

20. Современный экономический словарь / Райзберг Б. А., Лозовский Л. Ш., Стародубцева Е. Б.– 2-е изд.– М.: Инфра-М, 1998.– 494 с.

21. Соловев И. Н. Как избежать ошибок при налоговом планировании. Налоговые санкции / И. Н. Соловев.– М.: Налоговый вестник, 2002.– 208 с.

22. Тихонов Д. Налоговое планирование и минимизация налоговых рисков. / Д. Тихонов, Л. Липник.– М.: Альпина Бизнес Букс, 2004.– 253 с.

23. Фінансово-економічний словник / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк.– Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2005.– 714 с.

24. Чернякова Т. М. Податкова система України та оподаткування підприємств: Навчальний посібник / Т. М. Чернякова.– Луганськ: вид-во СЛУ ім. В. Даля, 2006.– 584 с.

25. Экономическая энциклопедия / науч.-ред.совет изд-ва «Экономика»; Ин-т экон. РАН; Гл. ред. Л. И. Абалкин.– М. : ОАО «Издательство «Экономика», 1999.– 1055 с.